

Christoffer Green-Pedersen og Karina Kosiara-Pedersen

Det danske partisystem mellem kontinuitet og forandring

Da Jordskredsvalget ramte det danske partisystem i december 1973, var det nærliggende at se det som begyndelsen til enden for det danske partisystem i den udgave, som det havde haft siden etableringen af det parlamentariske demokrati. Det lå lige for at se Jordskredsvalget som et punktum på det klassiske danske fi-repartisystem og en vigtig del af en større krise for det danske politiske system (jf. Svensson, 1996). Nu er der gået næsten 50 år. Nye partier er kommet til, nogle er forsvundet igen, nye emner er blevet vigtige. Det omgivende samfund i form af medier, vælgere og interessegrupper har også forandret sig drastisk. Alligevel udviser det danske partisystem en kontinuitet, som mange nok ikke havde forventet efter Jordskredsvalget. Det danske partisystem har bestemt ikke været statisk siden 1973, men det har bevaret nogle vigtige, grundlæggende træk. Formålet med denne artikel er at undersøge forandring og kontinuitet i det danske partisystem i perioden siden Jordskredsvalget, med speciel fokus på de seneste 25 år.

Nøgleord: Danmark, parti, partisystem, valg

Dette nummer af *Politica* forsøger at give en mere præcis vurdering af det danske partisystems udvikling. Hvori består kontinuiteten, og hvori består forandringen? Hvis man skal beskrive det kort, består kontinuiteten i, at det danske partisystem stadig er konstitueret af en blok til venstre og en blok til højre (rød og blå blok), der kæmper om, hvis leder skal sidde i Statsministeriet. For begge blokkes vedkommende kommer lederen fra et af de gamle partier. Mogens N. Pedersens (1987) karakteristik af det danske partisystem som et "samarbejdende bloksystem" er således stadig gyldig.

Inden for denne grundlæggende ramme er det danske partisystem blevet betydeligt mere komplekst. Dette skyldes to sammenhængende processer, hvor der på den ene side er kommet nye partier til, og hvor der på den anden side også er kommet nye emner i toppen af dagsordenen, især spørgsmål om flygtninge og indvandrere. De nye emner har ikke skabt et egentligt todimensionalt partisystem, men de har udfordret sammenhængskraften i de to blokke.

To elementer har været vigtige i denne proces. Det ene element har været den forandringsproces, de fire gamle partier har gennemgået. Der er et stykke vej fra Det Radikale Venstre, der voksede ud af husmandsbevægelsen, til det parti, vi kender i dag. Venstre har også gennemgået en markant forandring fra

landbrugsparti til bredtfaavnende borgerligt parti, en forandringsproces der på mange måder stadig giver anledning til konflikter i partiet. Endelig er spørgsmålet om Socialdemokratiets mulige forandring væk fra eller tilbage til rollen som arbejderparti en løbende debat både blandt forskere og inden for partiet selv.

Det andet element har været fremkomsten af nye partier og, for nogle af dem, deres evne til at overleve i partisystemet. SF fornyede partisystemet allerede fra 1960, og mange partier har været inde i det danske partisystem siden Jordskredsvalget. De fleste er forsvundet igen, men særligt Enhedslisten og Dansk Folkeparti har etableret sig så stærkt både organisatorisk og vælgermæssigt, at det vil være overraskende, hvis ikke disse to partier vil være en del af det danske partisystem fremover.

Derfor går denne indledende artikel dybere ned i spørgsmålet om forandring og kontinuitet i partisystemet i perioden siden Jordskredsvalget, med speciel fokus på de seneste 25 år. Artiklen analyserer i første del både udviklingen i den såkaldt ”mekaniske” (partiernes antal og størrelse) og substantielle (eller politiske) dimension i partisystemet, mens sidste del fokuserer på de etablerede partiers forandring og fornyelsen fra nye partier.

Efter denne artikel følger artikler om fire partier; to gamle, Socialdemokratiet (Larsen, 2020) og Venstre (Christiansen, 2020), og to nye, Dansk Folkeparti (Kosiara-Pedersen, 2020) og Enhedslisten (Seeberg, 2020). For de to gamle partier er fokus på de forandringer og tilpasninger, de to partier har været igennem, mens der for de nye partier er fokus på, hvordan de har forsøgt at finde deres rolle i partisystemet. Den sidste artikel i dette nummer studerer udviklingen i samarbejds mønstre i Folketinget (Green-Pedersen og Skjæveland, 2020).

Hvordan har det danske partisystem udviklet sig?

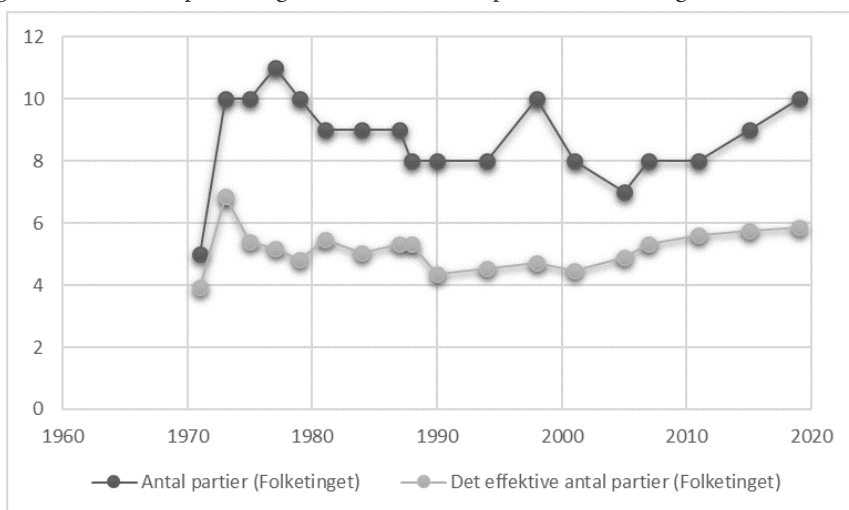
Et partisystem er defineret ved interaktioner mellem partierne, og de vigtigste karakteristika er derfor antallet af partier, deres størrelse og ideologiske placering. Der er mange måder at beskrive partisystemer og deres udvikling på. Arter (1999) opstiller seks spørgsmål, der med fordel kan anvendes til at beskrive udviklingen i de skandinaviske partisystemer, som også Elklit og Pedersen (2003) gjorde i deres analyse af det danske partisystem 30 år efter Jordskredsvalget. De seks spørgsmål angår de centrale aspekter af partisystemers karakter og udvikling, og de danner derfor også analyserammen i den første del af denne artikel, der har fokus på partisystemet og er opdelt i to underdele. De fem første spørgsmål angår den mekaniske dimension af partisystemforandring med fokus på 1) antallet af partier og det effektive antal partier, 2) antal relevante partier, 3) om Socialdemokratiet er det største parti, 4) om de borgerlige partier sammen-

smeltes, og 5) om et højreradikalt parti etableres. I den anden underdel af første del fokuseres på Arters sjette og sidste spørgsmål, der angår den substantielle dimension af partisystemforandring, nemlig 6) om fremkomsten af nye konfliktlinjer i partisystemet.

Partiernes antal og størrelser

Den mest basale ændring af et partisystem sker, hvis antallet af partier forandres. Det første spørgsmål handler derfor om udviklingen i antallet af partier, herunder det effektive antal partier. Figur 1 viser for det første antallet af partier repræsenteret i Folketinget siden 1971. Antallet af partier repræsenteret i Folketinget blev fordoblet ved Jordskredsvalget i 1973, toppede fire år efter og faldt derefter støt indtil 1998, hvor ti partier igen blev repræsenteret. Faldet ved de efterfølgende valg ledte til det laveste antal partier, syv, i 2005, hvorefter antallet af partier igen er steget.

Figur 1: Antallet af partier og det effektive antal partier i Folketinget 1971-2019



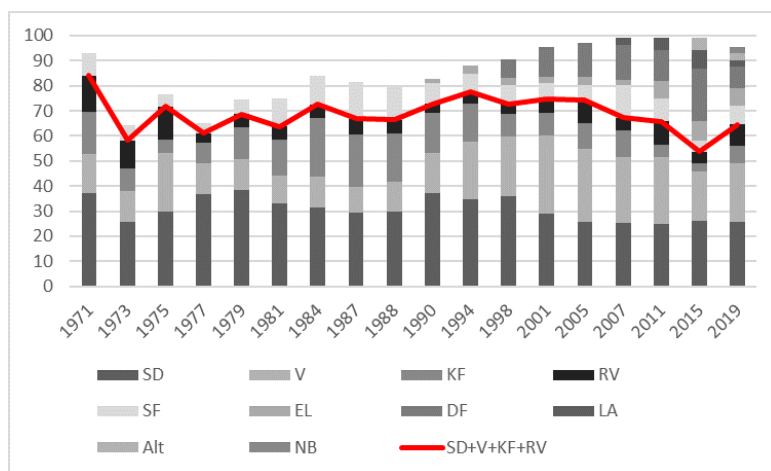
Note: Stor tak til Peter Kurrild-Klitgaard for venligst at stille data om det effektive antal partier til rådighed.

Figur 1 viser for det andet det effektive antal partier efter hvert folketingsvalg siden 1971. Det effektive antal partier er et mål, der tager højde for både antallet af partier og deres relative størrelse (Elklit, 2016). Et partisystem med to store partier, der hver får 45 pct. af mandaterne, og tre små partier, der får 3-4 pct., fungerer anderledes end et system med fem lige store partier. Det ef-

fektive antal partier er i disse eksempler henholdsvis 2,4 og 5. Figur 1 viser, at det effektive antal partier lå, bortset fra det høje antal i 1973, omkring de fem i 1970'erne og 1980'erne, lidt lavere i 1990'erne men stød stigende siden 2001. Det viser, at der ikke blot er et stort antal partier repræsenteret i Folketinget, men også at deres størrelser konvergerer.

En anden måde at beskrive udviklingen i antal partier og deres størrelse på er at vise, hvor stor en andel af mandaterne, de fire gamle partier har siddet på. Figur 2 viser, hvilken andel af stemmerne de ved folketingsvalget 2019 indvalgte partier har opnået i perioden siden 1971. Mens støtten til de fire gamle partier faldt markant ved Jordskredsvalget i 1973 (fra 84 til 58 pct.), er det ikke en tendens, der er fortsat. Tværtimod lå deres opbakning fra 1990 til 2005 højere end i perioden efter Jordskredsvalget. De nåede dog et nyt lavpunkt, lavere end i 1973, i 2015, og ved de to foregående valg var tendensen også nedadgående. Men der er i 2019 rettet lidt op på det igen, så de fire gamle nu har støtte fra næsten to tredjedele af vælgerne. Alt i alt er der en stabil kerne af de fire gamle partier. Dertil skal lægges nyere partier med vekslende opbakning men kontinuerlig repræsentation, som SF, Enhedslisten og Dansk Folkeparti, og nyere partier, der alle kun lige klarede spærregrænsen ved 2019 valget: Liberal Alliance, Nye Borgerlige og det nu sprængte Alternativet.

Figur 2: De ved folketingsvalget 2019 indvalgte partiers vælgertilslutning 1971-2019



Det andet spørgsmål handler om antallet af relevante partier (Arter, 1999). Baggrunden for dette, og altså ikke bare antallet af partier som i spørgsmål 1, er, at der i andre lande og måske også tidligere i Danmark har været partier,

som stod helt uden for de koalitionsdannelser, der kendetegner næsten alle partisystemer. På basis af Sartoris (1976) klassiske arbejde om partisystemer har alle nye partier vist sig at være relevante, om end ikke nødvendigvis altid (Bille, 1989). Enten i kraft af at have indgået i regeringer som Liberal Alliance, eller ved at have været støttepartier, dvs. udgjort en del af en regerings parlamentariske grundlag, som Dansk Folkeparti og Enhedslisten.

Lidt mere tvivl knytter sig til, hvorvidt de to ved folketingsvalget 2019 indvalgte partier Alternativet og Nye Borgerlige er relevante i Sartoris forstand (1976). Førstnævnte annoncerede op til Folketingsvalget i 2019, at det stod uden for blokkene og havde partiets daværende formand Uffe Elbæk som statsministerkandidat. Hvordan partiet ville forholde sig til de to blokalternativer, og ikke mindst om Alternativet var villig til at vælte en socialdemokratisk regering, var uklart, men kom på grund af valgresultatet ikke til at have nogen praktisk betydning. Spørgsmålet er dog, om ikke partiets tilbageværende mandat og de løsgængere, der har brudt med partiet, i en tilspidset situation trods alt havde undladt at vælte en Socialdemokratisk regering, givet at alternativet ville være en borgerlig regering. Det samme gælder for Nye Borgerlige, der nok talte om "ultimative krav", men hvor det også er svært at forestille sig, at partiet ville spænde ben for en borgerlig regering, hvis konsekvensen var en socialdemokratisk ledet regering.

Det tredje spørgsmål om partisystemets mekanik er, hvorvidt Socialdemokratiet ikke længere er det indlysende største parti i partisystemet (Arter, 1999). Svaret hertil er "ja". Folketingsvalget i 2001 var det første valg siden 1920, hvor Socialdemokratiet ikke var det største parti, og det var først ved valget i 2015, at Socialdemokratiet generobrede førstepladsen fra Venstre. I en bredere sammenhæng er det værd at hæfte sig ved, at det er Venstre, et andet af de fire gamle partier, der har vist sig som Socialdemokratiets største konkurrent til positionen som Danmarks største parti. Det er dog også værd at bemærke, at Dansk Folkeparti ved Europa Parlamentsvalget i 2014 var det største parti, og at partiet ved folketingsvalget i 2015 var det næststørste parti.

Det fjerde spørgsmål er, hvorvidt de borgerlige partier sammensmeltes (Arter, 1999). Venstres vækst på bekostning af især de Konservative kan tolkes i denne retning, men samtidig trækker fremvæksten af Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og senest Nye Borgerlige i den anden retning. Samlet set er svaret "nej". Uanset Venstres vækst fremstår blå blok også allerede inden Nye Borgerliges indtog i Folketinget mere fragmenteret end tidligere.

Arter (1999) femte spørgsmål omhandler etableringen af et højreradikalt parti som en stabil del af partisystemet. Fremskridtspartiet var repræsenteret i Folketinget fra jordskredsejren i 1973 til 1999, hvor deres sidste fire MF'er

forlod partiet og dannede Frihed 2000. Men inden da havde Pia Kjærsgaard og hendes støtter forladt Fremskridtspartiet og dannet Dansk Folkeparti: det succesfulde partisplit. Uanset et stort valgnederlag i 2019 har Dansk Folkeparti etableret sig som en central aktør i dansk politik. Betegnelsen ”højreradikal” er dækkende for partiets position i forhold til flygtninge- og indvandrerspørgsmålet, ligesom EU-skepsis er et væsentligt punkt for partiet. Men mht. velfærdsstaten og fordelingspolitik kan partiet ikke karakteriseres som højreradikalt, jf. nedenfor. Dette ændrer dog ikke på, at partiets etablering er den vigtigste forandring af partisystemet på grund af både dets størrelse og dets ideologi.

Nye konfliktlinjer

Det sjette og sidste spørgsmål hos Arter (1999) fokuserer på den politiske dimension af partisystemforandring og handler om fremkomsten af nye konfliktlinjer i partisystemet. En ”protest”-dimension eksisterede allerede i 1970’erne (jf. Nannestad 1989), men senere er det centrale spørgsmål blevet etableringen af en ny konfliktdimension omkring ”nypolitiske” emner som flygtninge og indvandrere, EU og miljøpolitik.¹ På vælgerplanet har eksistensen af en sådan ny, anden dimension været dokumenteret af valgundersøgelserne siden 1990’erne (Borre og Goul Andersen, 1997), og dens sammenhæng med uddannelsesniveau er tydelig (Stubager, 2008). Spørgsmålet er imidlertid, hvorledes udviklingen har været i Folketinget, dvs. på den parlamentariske arena.

I den forbindelse er det vigtigt at huske, at det, der bestemmer dimensionaliteten i den elektorale (vælger) arena og den parlamentariske arena er forskelligt. På vælgerplanet fastlægges dimensionaliteten ud fra de holdninger, vælgerne giver udtryk for i en spørgeskemaundersøgelse, hvor svarene summeres. Svarene er ikke udtryk for strategisk interaktion mellem vælgerne, og eksistensen af fx fire dimensioner i vælgerkorpset er ikke nødvendigvis et problem for vælgerne selv. Samtidig vil identifikation af konfliktdimensioner på vælgerplanet i et betydeligt omfang være afhængig af, hvilke spørgsmål der stilles vælgerne.

For partierne i Folketinget er situationen grundlæggende anderledes. Partisystemet består af et i forhold til vælgerbefolkningen meget begrænset antal aktører (de i Folketinget repræsenterede partier), der interagerer strategisk med hinanden på baggrund af kendskab til, hvad de andre aktører gør. En del af partiernes interaktion er samarbejde om regeringsdannelse og lovgivningsarbejde, en anden del er den indbyrdes konkurrence om vælgerne gunst. Den første del peger i retning af, at partisystemet vil vedblive at være endimensionelt. Inddelingen af partierne i en rød og blå blok med henblik på dannelsen af og støtte til regeringer er netop et udtryk for dette. Den anden del giver partierne incita-

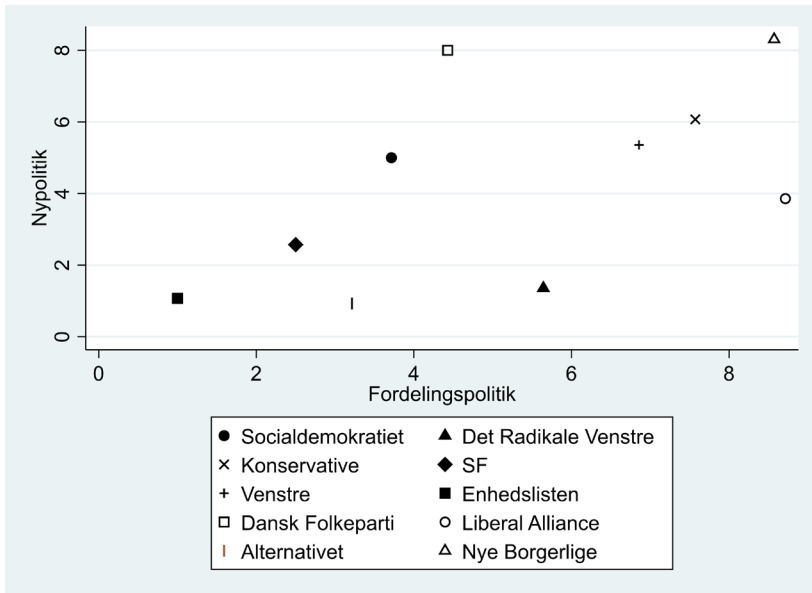
menterne til at adskille sig fra hinanden og imødekomme vælgernes holdninger. Dette kan i højere grad føre til todimensionalitet i partisystemet.

Dansk Folkepartis situation de senere år illustrerer meget godt dette. På den ene side har partiet, sandsynligvis ud fra ønsket om at vinde vælgere, nærmet sig Socialdemokratiet på en række punkter, blandt andet ved at støtte konkrete lovgivningsforslag fra rød blok. Partiet har med andre ord søgt at sende et signal til vælgerne om, at på nogle områder var placeringen som højreradikalt parti forkert. På den anden side har partiet holdt fast i, at det var et borgerligt parti, der foretrak en borgerlig statsminister, og Dansk Folkeparti har på intet tidspunkt vist villighed til at vælte en borgerlig regering. Hensynet til at fastholde en endimensionel opdeling i rød og blå blok har med andre ord klart begrænset Dansk Folkepartis manøvemuligheder i forhold til vælgerbefolkningen. Eksemplet med Dansk Folkeparti illustrerer på den anden side også, at den endimensionelle opdeling i rød og blå blok er under pres, fordi partierne i blokkene ikke er indbyrdes enige om alle spørgsmål. Et andet godt eksempel på dette er rød blok og flygtninge- og indvandrerspørgsmålet (jf. Green-Pedersen og Skjæveland, 2020). Alligevel har rød blok reelt ikke så mange andre muligheder end at holde sammen. Behovet for én grundlæggende dimension, der sikrer stabilitet omkring regeringsmagten, er et grundvilkår for partiernes ageren.

Partiernes placering på de to politiske dimensioner i Chapel Hill Expert Survey giver et samlet billede, da det er nationale eksperter vurdering af, hvor partierne er placeret, og der tages derfor højde for partiernes adfærd både på den parlamentariske og den elektorale arena (Bakker et al., 2020). Figur 1 viser partiernes indbyrdes placering på de to politiske dimensioner, henholdsvis en økonomisk højre-venstredimension og en nypolitisk dimension. Det generelle billede er, at partiernes indbyrdes placering på de to dimensioner følges relativt pænt ad, og at opdelingen i rød og blå blok er ret tydelig. Enhedslisten, SF og Socialdemokratiet ligger til venstre for Venstre, de Konservative og Dansk Folkeparti på begge dimensioner. Det relativt store overlap mellem partiernes position på de to dimensioner betyder, at partisystemet i praksis er styret af den endimensionelle logik, der ligger i opdelingen i rød og blå blok. Der er dog også klare afvigelser fra blokmønsteret. På den økonomiske højre-venstreskala er Dansk Folkeparti fx til venstre for Det Radikale Venstre, og på den nypolitiske ligger Liberal Alliance til venstre for Socialdemokratiet.

I forhold til det sjette og sidste spørgsmål er det derfor mest rimeligt at tale om et endimensionelt partisystem opdelt i rød og blå blok, som består, men er under pres, blandt andet fordi nye emner udfordrer blokkenes interne sammenhængskraft. I den forbindelse er det værd at hæfte sig ved, at det ikke nødvendigvis er nypolitiske emner generelt, der udfordrer sammenhængskraften i

Figur 3: Partiernes placering på de fordelings- og nypolitiske dimensioner 2019



Note: Baseret på 2019 Chapel Hill Expert Survey (Bakker et al. 2020). 2019 udgaven af Chapel Hill Expert Survey er den nyeste med offentliggjorte data for Danmark. De danske tal bygger på 14 eksperteres vurderinger, se <https://www.chesdata.eu/>. Figuren viser partiernes placering på hhv. gal/tan variabelen og lrecon variabelen.

blokkene, men de konkrete emner. Rød blok er fx meget enig om klima- og miljøpolitik. Det er omkring flygtninge- og indvandrerpolitik, at uenigheden opstår. EU udgør i den forbindelse stadig et helt særligt emne, fordi EU-skepsissen findes på de to yderfløje. Potentielt er EU-spørgsmålet udfordrende for begge blokke, men emnet har været præget af relativ stor enighed på tværs af de gamle partier, samtidig med at det spiller en begrænset rolle i folketingsvalgkampe. EU er i den forstand blevet ”isoleret” fra den normale interaktion mellem partierne (Green-Pedersen, 2012).

Et stabilt og dynamisk partisystem

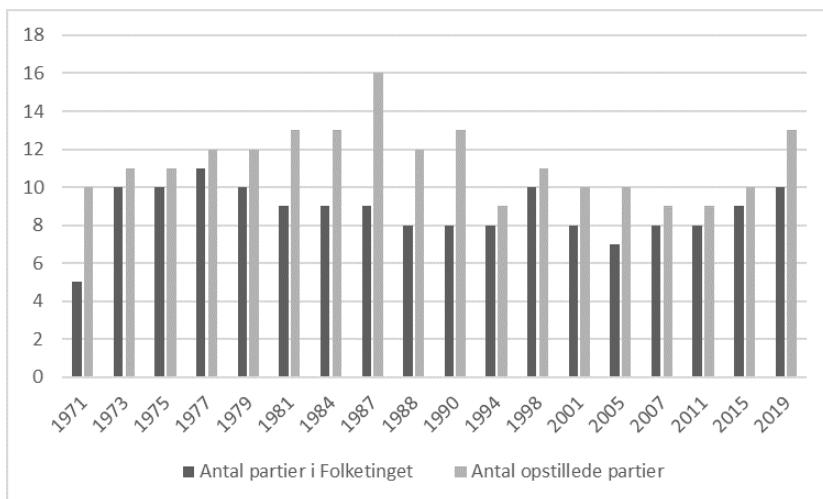
Ser man på tværs af Arters seks spørgsmål (1999), ser man en blanding af forandring og kontinuitet. Fokuserer man på det effektive antal og opbakningen til de gamle partier, er billedet meget lig det, der stod tilbage efter Jordskredsvalget for mere end 45 år siden. De gamle partier er svækkede, men stadig centrale. De nyere partier er også relevante for samarbejds mønstrene i partisystemet. Ser man på de næste af Arters (1999) spørgsmål, bliver forandringer i partisystemet

stemet, som ikke var så centrale efter Jordskredsvalget, tydeligere. Det er lykkedes Venstre at gøre Socialdemokratiet rangen stridig som Danmarks største parti. Partisystemet er også blevet væsentligt mere komplekst, når man ser på emneindholdet, blandt andet på grund af den store betydning af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet (Green-Pedersen, 2014). En side af denne udvikling er etableringen af Dansk Folkeparti og senest Nye Borgerlige i partisystemet med udgangspunkt i indvandrerkritiske holdninger. Et andet eksempel er betydningen af miljø- og klimapolitik for Alternativets etablering i partisystemet. En væsentlig del af dynamikken i det danske partisystem er sket ved fremkomsten af nye partier. Derfor er det værd at se lidt nærmere på de mange nye partier, der er fremkommet og i mange tilfælde også forsvundet igen.

Fornyelsen over tid

Opstillingsreglerne og valgsystemets spærregrænser sætter rammerne for partisystemets fornyelse. Figur 4 viser antallet af opstillingsberettigede og repræsenterede partier. Ved 1971-valget var der dobbelt så mange opstillede partier som indvalgte, mens der ved og efter Jordskredsvalget var større overensstemmelse. I 1980'erne blev forskellen igen markant. Antallet af repræsenterede partier lå på otte til ni, mens antallet af opstillede toppede i 1987 med 16. Opstillingsreglerne blev i 1989 strammet med kommunal verificering af vælgererklæringer. I perioden siden 1994 har der igen været kun et enkelt parti ved hvert valg, der ikke blev repræsenteret, med undtagelse af 2001 (2), 2005 (3) og 2019 (3).

Figur 4: Antal opstillingsberettigede og repræsenterede partier ved Folketingsvalg 1971-2019



Nye partier kan komme både udefra og indefra. Duverger (1954/1964) skelner mellem internt og eksternt dannede partier, dvs. om partier er dannet af allerede indvalgte parlamentarikere eller uden for parlamentet. Eksternt dannede partier er drevet af politiske bevægelser og aktører, der ikke allerede er repræsenteret på den parlamentariske arena, mens internt dannede partier har fordelene af erfaring og af at vælgerne kender dem. Der er i Danmark ikke nogen entydig sammenhæng mellem partiernes alder, succes og om de er internt eller eksternt dannede. Tre af de fire gamle partier anno 1905 var internt dannede, mens det gennem historien største, Socialdemokratiet, var eksternt dannet. Ved Jordskredsvalget var både internt (CentrumDemokraterne) og eksternt (Fremskridtspartiet og Kristeligt Folkeparti/Kristendemokraterne) dannede partier succesfulde, selvom to af dem ikke eksisterer mere, og det tredje ikke har formået at blive valgt til Folketinget siden 2001. Dansk Folkeparti og Enhedslisten, der er henholdsvis internt og eksternt dannet, er til gengæld begge succesfulde. Samme mix findes for de nyeste partier. Der er således både internt og eksternt dannede partier, der får succes ved folketingsvalg, hvormed det danske partisystem fornyes både indefra og udefra.

I internt dannede partier kommer det eller de folketingsmedlemmer, der danner partiet, ofte til at have en central rolle og synes at være afgørende for partiets succes, fx Erhard Jakobsen (CD), Pia Kjærgaard (Dansk Folkeparti) og Uffe Elbæk (Alternativet). Men også i eksternt dannede partier kan partilederen være central, som Mogens Glistrup (Fremskridtspartiet) og Pernille Vermund (Nye Borgerlige). Partistifternes centrale rolle, specielt i den formative fase, betyder, at et partilederskifte kan være svært.

En væsentlig udfordring for nye politiske partier at finde eller etablere et politisk rum, der ikke allerede er optaget af etablerede, velfungerende partier. Samtidig skal de ikke svæve så frit, at de ikke er koblet til en af de to eksisterende blokke, eller i det mindste vil pege på en af deres statsministerkandidater. Fornyelsen af det danske partisystem skete før Jordskredsvalget primært på venstrefløjen og midten, mens Jordskredsvalget styrkede både midten og højrefløjen. Den fornyelse, der har overlevet, er siden da sket på fløjene.

Nypolitiske emner generelt, men specielt den større betydning af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet har skabt grobund for nye partier – og deres succes (Green-Pedersen, 2014). Dansk Folkeparti fortsatte og rendyrkede den immigrations- og integrationsmodstand, der allerede var etableret i Fremskridtspartiet, og deres succes fra dannelsen i 1995 og frem synes i høj grad at være baseret på dette politikområdes høje prioritering af vælgere, medier og dem selv (jf. Kosiara-Pedersen, 2020). I 2019 kom fornyelsen fra Nye Borgerlige placeret på den yderste højrefløj på både den fordelingspolitiske og den nypolitiske skala.

A la Fremskridtspartiet i 1980'erne med liberal økonomisk politik og restriktiv immigrations- og integrationspolitik. Folketingsvalget i 2019 viste også, at der næsten var plads til et parti længere til højre, når det gælder holdningen til flygtninge og indvandrere, nemlig Stram Kurs.

Ny Alliance blev etableret som midterparti, men den tilbageværende partistifter, Anders Samuelsen, tog i 2009 en strategisk beslutning med relanceringen og placerede sig til højre for Venstre og Konservative på den fordelingspolitiske dimension (Kosiara-Pedersen, 2019). Liberal Alliances umiddelbare overlevelse synes at ligge i dette navne- og politikskift, men regeringsperioden 2016-2019 har udfordret dem, da det var svært at få markante liberale mærkesager igennem.

Alternativet anerkender ikke de gængse politiske dimensioner, men baseret på valgundersøgelsen fra 2015 (Hjorth, 2017) kan de placeres på venstrefløj. Det interessante ved Alternativet er deres fokus på klimapolitik. De har siden deres etablering og repræsentation efter folketingsvalget 2015 kørt hårdt på den klimapolitiske dagsorden. Alligevel var de tæt på at miste deres repræsentation i Folketinget ved "klimavalget" i 2019. Der synes at være en klar parallel til partiet De Grønne og miljøbevægelsens fremvækst i 1980'erne. Partiet stillede op ved folketingsvalgene i 1987, 1988 og 1990, men opnåede ikke repræsentation, givetvis fordi både Radikale Venstre og SF tog miljøpolitikken til sig. Spørgsmålet er, om Alternativet ikke kunne lukrere på den klimapolitiske dagsorden, fordi hovedparten af de andre partier også forholdt sig positivt til vigtigheden af dette emne, alene eller i kombination med at Alternativet også står for en anderledes politisk kultur.

Partiernes organisatoriske stabilitet og fornyelse

Partisystemet er defineret ved partiernes indbyrdes forhold, og derfor er partiernes organisatoriske karakteristika ikke en del af partisystemets karakter. Men partiorganisationernes forandring og stabilitet er med til at afgøre, hvorvidt partier forstærkes eller forvitrer. Det danske partisystems stabilitet skyldes derfor også, at partierne som organisationer i stort omfang har vist sig tilpasningsdygtige. Lars Bille konkluderede i midten af 1990'erne, at de danske partier stadig havde træk fra den klassiske massepartimodel, men at de siden 1960 også havde antaget træk fra både catch-all- og kartelpartimodellerne (Bille, 1997; jf. Kirchheimer, 1966; Katz og Mair, 1995). Tendenserne er i de seneste 25 år blevet forstærket yderligere.

De etablerede politiske partier har fortsat grundlæggende en masseparti-struktur med lokale partiforeninger og partimedlemmer, der i bytte for kontingentbetaling formelt har indflydelse på opstilling af kandidater til offentlige

valg og partiets formand samt repræsentation i partiets ledende organer i tillæg til muligheden for selv at stille op og erhverve sig poster i partiet eller folkevalgte poster. Men antallet af medlemmer og deres betydning er mindsket. Medlemstallenes drastiske fald i 1970'erne og 1980'erne er aftaget, og enkelte partier oplever en fremgang, men de aggregerede medlemstal er fortsat nedadgående (Kosiara-Pedersen, 2017). Partimedlemmerne udgør 3,2 procent af de valgberettigede og lige under 4 pct. af vælgerne. Samtidig er grænsen mellem medlemmer og andre af partiets støtter sløret. De danske partimedlemmer opretholder formelt samme rettigheder og pligter, men partierne har i forskellig grad åbnet op for, at det ikke er medlemskontingentet, der er afgørende for, om man kan læse medlemsbladet eller deltage i kampagner. Dog har de danske partier ikke åbnet op for, som set andre steder, at det er vælgerne, der opstiller kandidater (Sandri, Seddone og Venturino, 2015).

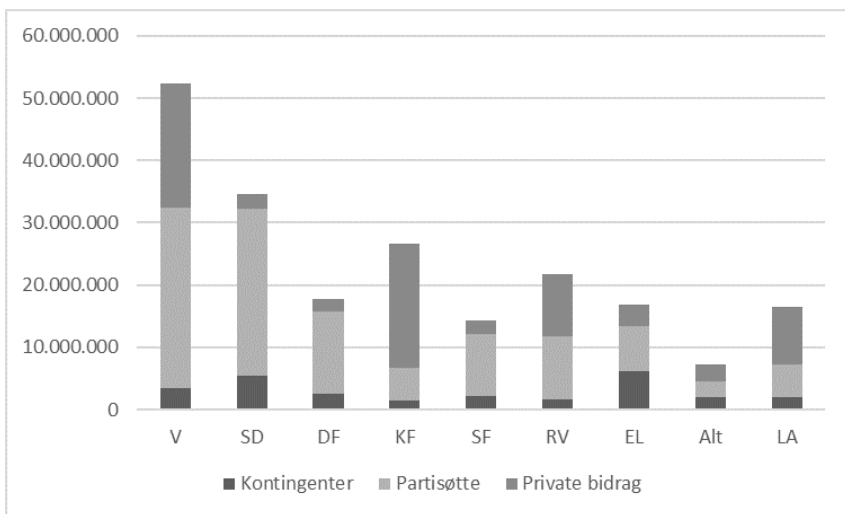
Lars Bille konkluderede, at partimedlemmernes indflydelse på valg af partilederen ikke var mindsket i perioden 1960-1995 (1997: 109), dels fordi medlemmerne har formel indflydelse på valg af partileder, dels fordi der havde været kampvalg om flere formandsposter. Det samme kan konkluderes nu. Det var partiets medlemmer, der hos Socialdemokratiet i 2005 valgte mellem Helle Thorning-Schmidt og Frank Jensen, mens kun Mette Frederiksen stillede op i 2015. I SF er det også medlemmerne, der har valgt partiformændene. Baglandets utilfredshed med SF's regeringsdeltagelse synes at være en afgørende forklaring på, at det ikke var ledelsens kandidat, Astrid Krag, men den relativt ukendte MF, Annette Vilhelmsen, der kom sejrrigt ud af formandsvalget i 2012. Til gengæld var det kun Pia Olsen Dyhr (der i 2005 tabte formandsvalget til Villy Søvndal), der i 2014 stillede op til formandsposten.

Selv i partier, hvor det reelt hvis ikke formelt er folketingsgruppen, der vælger formanden, kommer medlemmerne på banen, hvis der ikke er bred enighed om, hvem der skal være formand. Der er mange fortællinger om formands- og næstformandsuenighederne i Venstre i 2014-2019. Men det står klart, at mens medlemmerne ikke blev spurgt, da Anders Fogh Rasmussen gav stafetten videre til Lars Løkke Rasmussen, var det medlemsorganisationens forretningsudvalg og hovedbestyrelse, der skulle overbevises om fortsat støtte både i 2014 og 2019. Partiernes vedtægter har afgørende betydning, når der ikke er enighed. Og her har partimedlemmerne fortsat indflydelse.

De politiske partiers budgetter er blevet markant forøget i de seneste 25 år. Finansieringen af de kapitalintensive organisations- og kampagneformer kommer i kartelpartimodellen primært fra den offentlige finansiering af partierne. Det gælder også i Danmark. De politiske partiers finansiering er ændret markant siden indførelsen af offentlig støtte i 1987 og forhøjelsen i 1995. De poli-

tiske partiers indtægter er steget markant siden da. Derudover viser partiernes regnskaber for det første, at der er stor variation mellem de beløb, de enkelte partier har til rådighed. For det andet viser regnskaberne, at de politiske partier er finansieret i varierende grad af medlemmernes kontingenter og bidrag, den offentlige støtte og private bidrag fra interesseorganisationer, virksomheder og lignende. Figur 5 viser, at i 2015, der er det seneste valgår, hvor regnskaberne er offentliggjort, kan partierne opdeles i fire grupper, nemlig partier der primært er finansieret af det offentlige (Socialdemokratiet, Dansk Folkeparti og SF), partier der i høj grad er finansieret af private bidrag fra interesseorganisationer, virksomheder mv. (Liberal Alliance og Det Konservative Folkeparti), partier der primært er finansieret af begge disse kilder (Radikale Venstre og Venstre), og partier der finansieres nogenlunde ligeligt af alle tre indtægtskilder (Alternativet og Enhedslisten).

Figur 5: Partiernes landsorganisationers indtægter (2015)



Den tiltagende professionalisering af partiernes organisering er også et træk fra catch-all-partitypen, men er endnu mere udbredt i kartelpartitypen, hvor parti- og kampagnearbejdet overtages af de professionelle specialister på partiernes hovedkontorer (Katz og Mair, 1995). Dermed ikke sagt, at der ikke er plads til eller mulighed for partimedlemmernes deltagelse blandt andet i valgkampagner, men det er langt fra den primære kampagneform.

Samlet set er også partiernes organisationer præget af både stabilitet og forandring. Den grundlæggende struktur med lokale vælgerforeninger eksisterer

fortsat, men der er sket en professionalisering og centralisering af partiernes organisering, politikformulering og kampagner.

Selvom de nye partier er etableret i en samfundsmæssig kontekst, der giver muligheder for, og måske også tilsiger, andre organisatoriske karakteristika, har de i høj grad organiseret sig som de etablerede partier. Med enkelte twist. Enhedslisten er på mange måder et klassisk venstrefløjsparti med kollektiv ledelse og fokus på medlemsorganisationens indflydelse via ”den magtfulde hovedbestyrelse” og landsmødets opstilling af spidskandidater og vedtagelse af politisk program (Seeberg, 2020; Bischoff og Kosiara-Pedersen, 2020). Både Liberal Alliance og Dansk Folkeparti har etableret partimedlemsorganisationer, der formelt i høj grad ligner de etablerede partiers (Kosiara-Pedersen, 2019, 2020). Men begge er og har været præget af en høj grad af topstyring, idet partiets ledelse har afgørende indflydelse på partiets politik, valg af partileder og kandidatopstilling. Specielt i de første år af partiernes levetid var det de facto partiernes ledelse, i begge tilfælde ”partiejerne”, der udvalgte kandidaterne, uanset hvad vedtægterne måtte tilsige.

Alternativet er det parti, der har afvejet mest fra de etablerede partier. Uffe Elbæk & co. forsøgte sig med en organisering, der i princippet brød med etablerede partiers, fordi de ønsker at skabe en politisk bevægelse og tilbyder andre former for engagement og deltagelse end partiernes traditionelle partimedlemskab. De vil skabe en anden politisk kultur med vægt på bottom-up-deltagelse og direkte demokrati. Men også Alternativet har organisatoriske træk, der ligner de etablerede partiers med kontingentbetalende medlemmer, landsmøde og hovedbestyrelse, og fra 2015 også et politisk forum, der træffer de strategiske, politiske udviklings- og ledelsesbeslutninger. Behovet for central koordinering og beslutningskompetence har givet anledning til utilfredshed blandt alternativerne, der forventede mere direkte indflydelse.

Afslutningsvis er det relevant at se lidt fremad. Digitaliseringen af indsamlingen af vælgererklæringer har muliggjort en ny type politiske partier. Før digitaliseringen var det nødvendigt for et nyt parti at have en vis organisering af sine tilhængere, da vælgererklæringer skulle indsamles på gader og stræder. Efter 1989 skulle vælgererklæringerne også verificeres i folkeregisteret, og her havde partiets ildsjæle og dermed en vis organisering en betydning. Men digitaliseringen betyder, at et parti kan anmeldes, og vælgererklæringer indsamles af en enkelt person. Der skal bare én til at oprette partiet og skabe en digital kampagne, og når først opstillingskravene er klarert, får de serveret en platform, fordi partiet dermed kan deltage i de landsdækkende tv-stationers partipræsentationer og -lederrunder. Digitaliseringen af vælgererklæringerne giver dermed

muligheder for etablering af partier, der ligger langt fra den grundlæggende massepartimodel, de etablerede partier er baseret på.

Ved folketingsvalget i 2019 så vi to eksempler på partier båret af en enkelt eller få personer, nemlig Stram Kurs og Partiet Klaus Riskær Pedersen, hvoraf førstnævnte var meget tæt på at blive repræsenteret i Folketinget. De er begge udtryk for en nyere type af personlige partier, der er skabt for at fremme partistifteren/ernes politiske karriere (Kefford og McDonnell, 2018). International forskning viser, at denne type parti lever kortere end traditionelle partier, hvis lederen ikke bliver politisk valgt (Bolleyer, Ibenskas og Bischoff, 2019). Det er partier, der har svært ved at opretholde deres eksistens uden partistifteren, og dermed også partier, der ikke som kernen i det danske partisystem forventes at være blivende aktører i det danske partisystem.

Konklusion

Det danske partisystem og partier er et resultat af en blanding af forandring og kontinuitet. Fokuserer man med udgangspunkt i Arters kriterier på forandringer, er disse tydelige. Det er lykkedes Venstre at gøre Socialdemokratiet rangen stridig som Danmarks største parti. Partisystemet er også blevet væsentligt mere komplekst, når man ser på emneindholdet, blandt andet på grund af en større betydning af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet (Green-Pedersen, 2014). En side af denne udvikling er etableringen af nye partier, Dansk Folkeparti og senest Nye Borgerlige, med udgangspunkt i indvandrerkritiske holdninger. Et andet eksempel er betydningen af miljø- og klimapolitik for Alternativets etablering i partisystemet.

De markante forandringer i partisystemet har imidlertid fundet sted inden for overordnede rammer, der har vist sig forbløffende robuste. De konstituerende elementer i det danske partisystem er stadig kampen om regeringsmagten mellem rød og blå blok. Rød blok med Socialdemokratiet som det dominerende parti, der stiller med statsministerkandidaten, og blå bloks borgerlige alternativ. Inden for denne grundlæggende blokstruktur er der sket væsentlige forandringer. Mindst i rød blok, hvor Alternativets fremkomst og Enhedslistens vækst er de mest markante forandringer. Enhedslisten er et nyt parti, men bygger i høj grad på tidligere partier på den yderste venstrefløj, især Venstresocialisterne og Kommunisterne. For Enhedslistens vedkommende er ”mainstreamingen” af partiet en vigtig forandring. Dette gælder både organisatorisk og i form af den ideologiske bevægelse væk fra dens revolutionære udgangspunkt (Seeberg, 2020). I forhold til rød blok er det også bemærkelsesværdigt, at Radikale Venstre siden skiftet til den røde blok i 1993 er forblevet i den røde blok.

Blå blok har været præget af større forandringer. Venstre har siden Tamilsagen og Schlüters afgang som statsminister i 1993 etableret sig som det største parti på bekostning af de Konservative. Dansk Folkeparti har etableret sig på den yderste nypolitiske højrefløj. Her kom Fremskridtspartiet også til i 1973, men Dansk Folkeparti har udviklet sig til et mere indflydelsesrigt parti end Fremskridtspartiet, og de placerer sig markant mere mod midten på den fordelingspolitiske dimension. Endelig har Liberal Alliance og senest Nye Borgerliges fremkomst også ændret blå blok og gjort den væsentligt mere fragmenteret.

Begge blokke er i dag udfordret på deres interne sammenhængskraft, fordi flere partier er kommet til, og flere emner er blevet vigtige for partiernes interaktion. Men samtidig er blokstrukturen og konkurrencen mellem rød og blå blok om Statsministeriet stadig det konstituerende element i partisystemet, og dette er ikke svækket, snarere tværtimod. Den store betydning af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet har i praksis gjort det umuligt for Radikale Venstre at bevæge til sig fra rød til blå blok, selvom dette ikke udelukkes af partiets ledelse.

Venstres vækst har yderligere betydet, at tidligere tiders forsøg fra rød bloks side på at "lokke" et af de store borgerlige partier til samarbejde er blevet mindre interessant at gentage. Venstre er som blå bloks ledende parti afvisende, og de Konservative har været for små til, at det gav parlamentarisk mening.

Det danske partisystem er åbent med overkommelige opstillingsregler og et valgsystem, der tilgodeser mindre partier i form af relativt lave spærregler, hvoraf 2 procentgrænsen er den vigtigste. Der har derfor over årene været tilføjelser til det danske partisystem. Det er dog ikke alle nye partier, der får succes og overlever på længere sigt. De tre partier, der var med til drastisk at forny det danske partisystem ved Jordskredsvalget i 1973, CD, Kristendemokraterne og Fremskridtspartiet, er i dag ikke repræsenteret i Folketinget. Dog har Dansk Folkeparti, Fremskridtspartiets fortsættelse, haft stor succes og er en markant tilføjelse til det danske partisystem. En anden markant fornyelse af det danske partisystem er med Enhedslisten sket på venstrefløj; partiets forgængere havde ikke før permanent repræsentation i Folketinget. Tilsammen betyder den stærkere repræsentation på fløjene, at det politiske rum er udvidet.

Formerne for partiorganisering er også udvidet. De etablerede partier har fortsat en medlemsbaseret grundstruktur, selvom medlemmernes antal og betydning er mindsket, og deres organisering og kampagner er blevet mere professionaliseret. De nyere partier har langt hen ad vejen etableret partiorganisationer, der ligner de gamle partiers med kontingentbetalende medlemmer, der har formel indflydelse på partiets program, kandidatopstilling og valg af partiorganisationens formand. Men der er også vigtige afvigelser, hvor nogle

partier lægger mere vægt på medlemmernes deltagelse, og andre på partidisciplin og topstyring.

Det danske partisystem og de politiske partiers organisering er i perioden siden Jordskredsvalget karakteriseret ved både kontinuitet og forandring. Kernen i det danske partisystem er intakt, samarbejds mønstrene i de to blokke er stabile, og en del af partiernes organisatoriske træk er ikke forandret. Men nye partier er kommet til. Nogle af dem er blevet en fast bestanddel af det danske partisystem, mens andre er forsvundet igen. Status efter folketingsvalget i 2019 er, at fornyelsen specielt er sket på fløjene. De danske vælgere har et stort udvalg af forskellige partier at vælge imellem; partier, der tilbyder en palet af ideologier og politiske mærkesager, men som også giver vælgerne mulighed for at stemme på det gamle og velkendte, eller for nye perspektiver.

Note

1. Hvad det præcise indhold af denne anden dimension er, og hvordan skal betegnes, er omdiskuteret både i dansk og international forskning. På dansk tales ofte om en "værdipolitisk" dimension, men det er ikke indlysende, hvorfor "værdier" spiller en særlig rolle ved politiske emner som miljø og EU i modsætning til fx omfordeling. Derfor er en mere neutral betegnelse "nypolitisk" foretrukket her.

Litteratur

- Arter, David (1999). Party system change in Scandinavia since 1973. Restricted or general change? *West European Politics* 22 (3): 139-158.
- Bakker, Ryan, Liesbet Hooghe, Seth Jolly, Gary Marks, Jonathan Polk, Jan Rovny, Marco Steenbergen og Milada Vachudova (2020). *2019 Chapel Hill Expert Survey. Version 2019.1*. Tilgængelig på chesdata.eu. Chapel Hill, NC: University of North Carolina, Chapel Hill.
- Bille, Lars (1989). Denmark: The oscillating party system. *West European Politics* 12 (4): 42-58. DOI: [10.1080/01402388908424762](https://doi.org/10.1080/01402388908424762).
- Bille, Lars (1997). *Partier i forandring*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Bischoff, Carina og Karina Kosiara-Pedersen (2020). Denmark: A not so radical radical left wing party, i *Palgrave Handbook of Radical Left Parties in Europe*. Palgrave Macmillan.
- Borre, Ole og Jørgen Goul Andersen (1997). *Voting and Political Attitudes in Denmark*. Aarhus: Aarhus Universitets Forlag.
- Bolleyer, Nicole, Raimonda Ibenskas og Carina Bischoff (2019). Perspectives on political party death: Theorizing and testing Downsian and sociological rationales. *European Political Science Review* 11 (1): 19-35.

- Christiansen, Flemming Juul (2020). Venstre. Partiforandring på trods eller på grund af en stærk partio rganisation? *Politica* 52 (3): 250-268.
- Duverger, Maurice (1954/1964). *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen.
- Elklit, Jørgen (2016). Valgsystemerne, pp. 30-63 i Jørgen Grønnegård Christensen og Jørgen Elklit (red.), *Det demokratiske system*, 4. udg. København: Hans Reitzels Forlag.
- Elklit, Jørgen og Mogens N. Pedersen (2003). Decembervalget 1973: 30 år efter. *Politica* 35 (4): 365-376.
- Green-Pedersen, Christoffer (2012). A giant fast asleep? Party incentives and the politicization of European integration. *Political Studies* 60 (1): 115-130.
- Green-Pedersen, Christoffer (2014). Party system development in Denmark. Agenda-setting dynamics and political change, pp. 69-82 i Christoffer Green-Pedersen og Stefaan Walgrave (red.), *Agenda Setting Policies, and Political Systems. A Comparative Approach*. Chicago: University of Chicago Press.
- Green-Pedersen, Christoffer og Asbjørn Skjæveland (2020). Blokpolitik og nye politiske emner. Hvordan går det med samarbejds mønstrene i Folketinget? *Politica* 52 (3): 311-330.
- Hjorth, Frederik (2017). Issue voting ved folketingsvalget 2015, pp. 207-215 i Kasper Møller Hansen og Rune Stubager (red.), *Oprør fra udkanten. Folketingsvalget 2015*. København: Jurist- og Økonomforbundet.
- Katz, Richard S. og Peter Mair (1995). Changing models of party organizations and party democracy: The emergence of the cartel party. *Party Politics* 1 (1): 5-28.
- Kefford, Glenn og Duncan McDonnell (2018). Inside the personal party: Leader-owners, light organizations and limited lifespans. *The British Journal of Politics and International Relations* 20 (2): 379-394.
- Kirchheimer, Otto (1966). The Transformation of the Western European Party System, i Joseph Lapalombara og Myron Weiner (red.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2017). *Demokratiets ildsjæle. Partimedlemmer i Danmark*. København: DJØF Forlag.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2019). Liberal parties in Denmark, i Caroline Close og Emili e van Haute (red.), *Liberal Parties in Europe*. London: Routledge.
- Kosiara-Pedersen, Karina (2020). Til lykke Dansk Folkeparti! *Politica* 52 (3): 269-289.
- Larsen, Martin Vinæs, Winnie Faarvang og Camilla Therkildsen (2020). Socialdemokratiets kamp om magten. *Politica* 52 (3): 234-249.
- Nannestad, Peter (1989). *Reactive Voting in Danish General Elections 1971-1979*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

- Pedersen, Mogens N. (1987). The Danish working multiparty system: Breakdown or adaptation, pp. 1-60 i Hans Daalder (red.), *Party Systems in Denmark, Austria, Switzerland, the Netherlands and Belgium*. London: Frances Pinter.
- Sandri, Giulia, Antonella Seddone og Fulvio Venturino (red.) (2015). *Party Primaries in Comparative Perspective*. London: Routledge.
- Sartori, Giovanni (1976). *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seeberg, Henrik Bech (2020). Enhedslisten – en brølede, men tandløs løve? *Politica* 52 (3): 290-310.
- Stubager Rune (2008). *The Education Cleavage: New Politics in Denmark*. Aarhus: Politica.
- Svensson, Palle (1996). *Demokratiets krise?* Aarhus: Politica.